

ACC. N:R M. 15822: 1-10.

Landskap: *Småland* Upptecknare: *Leif Eeg-Olofsson, Tjälervad*
Härad: *Västtra* Berättare: *olika personer; se uppt. bla-*
Socken: *Ny dala* Berättarens yrke: *dens bakända!*
Uppteckningsår: *1961* Född år i

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Linberedning. s. 1-7.

Ullberedning. s. 8.

Ståttillverkning. s. 9-10.

(teckn. sid. 5-7.)

29/12-61

Linberdåning i Nydala

Lin kallades alltid hör. Det såddes i maj, helst på en av "lindagarna", d.v.s. Eriksdagen eller Karolinadagen, resp. den 18 och 20 maj. Åkrarna skulle hållas noga rena från ogräs.

I augusti rycktes hören upp. Det skulle ske med händerna. Det kallades att ruska, och de som ruskade kallades hör-ruskare. Rötterna skulle tas med upp. Det fång man fick genom att gripa med en hand, kallades en hand, hånn. Man lade fyra hand i kors på marken och band samman dem nära rötterna i skärningspunkten till en kärve. Därefter hängdes kärvarna med knopparna ned på en stång, som låg mellan två ställningar, bestående av två slapor i kors. Stången, ^{och} skulle vara så högt över marken, att kärvarna inte vidrörde jorden. Men man kunde också hänga kärvarna t.ex. på en gärdesgård.

När hören torkat, kördes den in. Sedan repades den. Repan lades på en plankan, och två personer satt vid var sin ända av plankan och drog kärvarna växelvis genom taggarna. På så sätt kom knopparna på hören bort. Knopparna böstades därefter, så att knypeln (knoppskalet) gick sönder och själva fröet kom fram. Man kunde också tröska och rissla hören.

Sedan hören repats, lades den ut på en åker eller gräsfälle eller en väl avbetad klövervall till rötning. Där fick den ligga, tills den kändes mjuk, och det berodde förstås på väderleken,

S. 1.

Tria upp-
Teckningar

hur lång tid det tog. Minst tre veckor gick det åt. Hören breddes ut som en matta.

När rötningen var färdig, togs hören in i bastan för att torka. Den togs in en afton, när det var lufttorrt och inte regnigt. Om bastan var fuktig, fick man inte sätta in hören genast, utan man måste elda något först.

Torkhuset kallades alltid basta. Det fanns åtminstone en i varje by. Bönderna i de olika gårdarna hjälpte så varann. Hören lades på hjällen, och bastan eldades i 2-3 dygn, så att det blev riktigt hett. Man använde björkved, så att det skulle bli god värme och för att det inte skulle spritta några gnistor.

Hören kunde också torkas genom att sättas mot en solvägg.

Så bröt man. Detta skedde i bastesvalen. Mest gjorde man det på kvällarna i slutet av oktober eller början av november. Den som bar ut hören ur bastan, kallades basteluen. Det var kvinnfolkens göra, under det att karlarna fick bryta, vilket var ett hårt arbete. Det gällde för basteluen att skynda sig, eftersom hören inte fick kallna.

Den som bröt, tog en hand av hör och bröt denna. Två sådana hand bands sedan ihop med några strån av hör till en lock, som brytaren kastade upp på bjälken tvärsöver svalen. Sedan togs de ner, rullades ihop och lades i en säck. Efter brytningen var skävera, den vedartade delen av hören, borta.

Man började kl. 5-6 på eftermiddagen och höll på till

kl. 9-10. Det dracks kaffe och pratades mycket under arbetet, och efteråt var det brytekalas.

Nästa åtgärd var att skäkta hören. Dagen efter kom därför skäktekåringarna. Man arbetade mest i ladugården, eftersom det var för kallt och blåsigt att stå ute. Bastan var i allmänhet för liten. Man höll ena foten på skäkestolen och högg med skäketrädet på locken, som låg på kanten av skäkestolen. De skäver som fanns kvar efter brytningen, försvann nu. Det var ett hårt arbete, i synnerhet därför att skäver och damm rök omkring och fastnade överallt. Man skäktade hören två gånger; andra gången kallades att välskäkta. 2-3 dagar fick man hålla på med detta arbete.

Man räknade lockera på det viset, att 24 locker blev en limme. Det odugliga, som blev över, kallades skäkteto.

Efter skäkningen kom häcklingen. Man höll skäketrädet i ena handen och grep om handtaget. Andra änden av häckleträdet var försett med en spik, och man satte fast redskapet med spiken på något lämpligt ställe. Så drog man hören genom taggarna, och på det viset skilde man på blåner och tåger. Blånorna lades i en tuttaklynna, och tågorna reddes ut och rullades upp på ett tåg-re, som sedan sattes på en spinnrock.

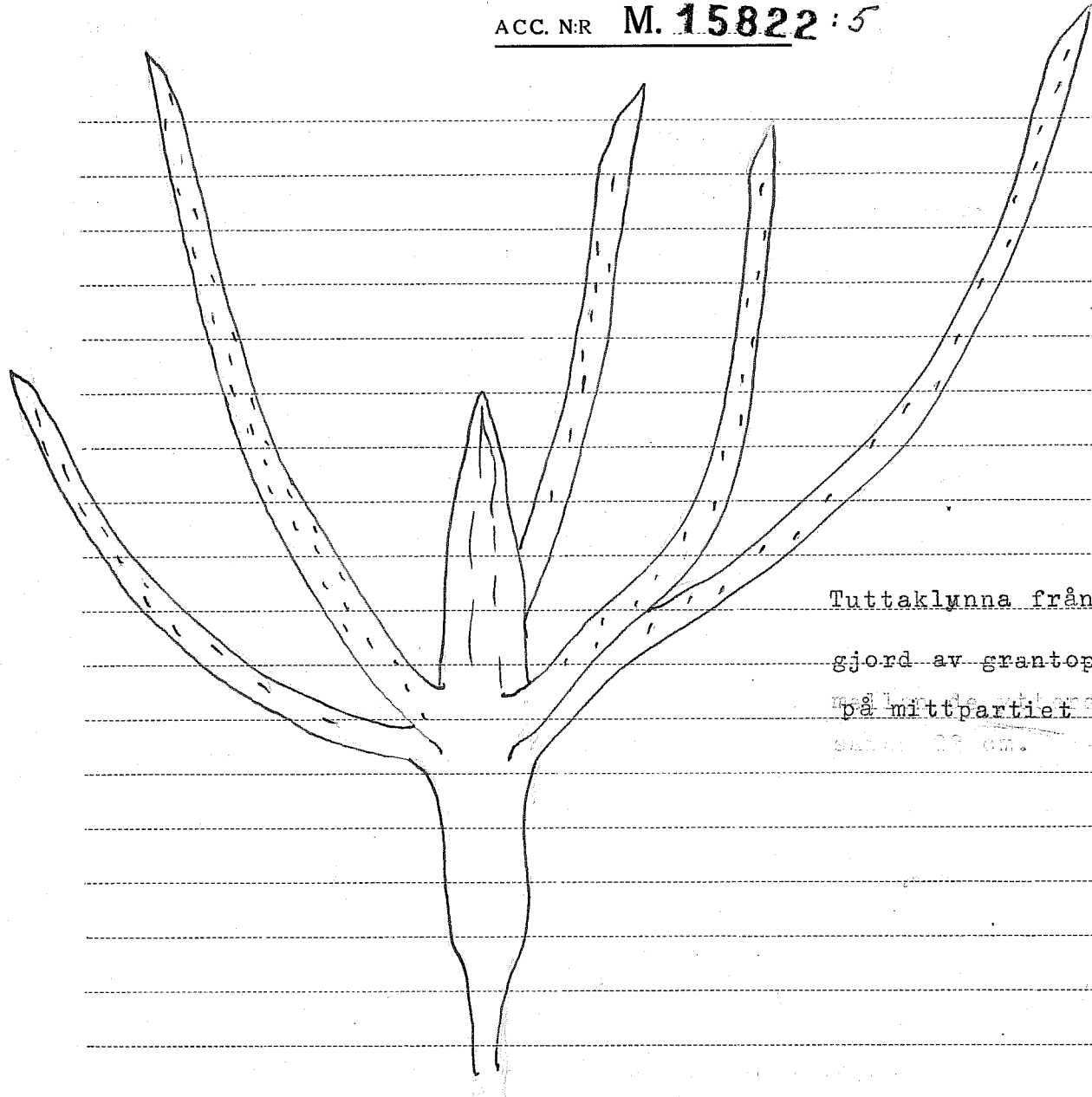
När garnet spunnits, byktes det och blektes. Det hängdes upp på två stänger. Den översta av dessa var fast, och på den hängdes härvorna; den nedre stängen lades genom härvorna, så att dessa höll

sig stilla och inte tovade ihop sig. Man kunde lägga den fasta stängen över ett par saxställda slanor, eller också kunde man lägga den över ett gap i en gärdesgård. Blekningen skulle ske i mars månad och i solsken.

Efter vävningen blektes väven. Man spände ut den på marken med öglor i hörnen. Det skedde bäst i mars med solsken och snö.

ACC. N:R M. 15822:5

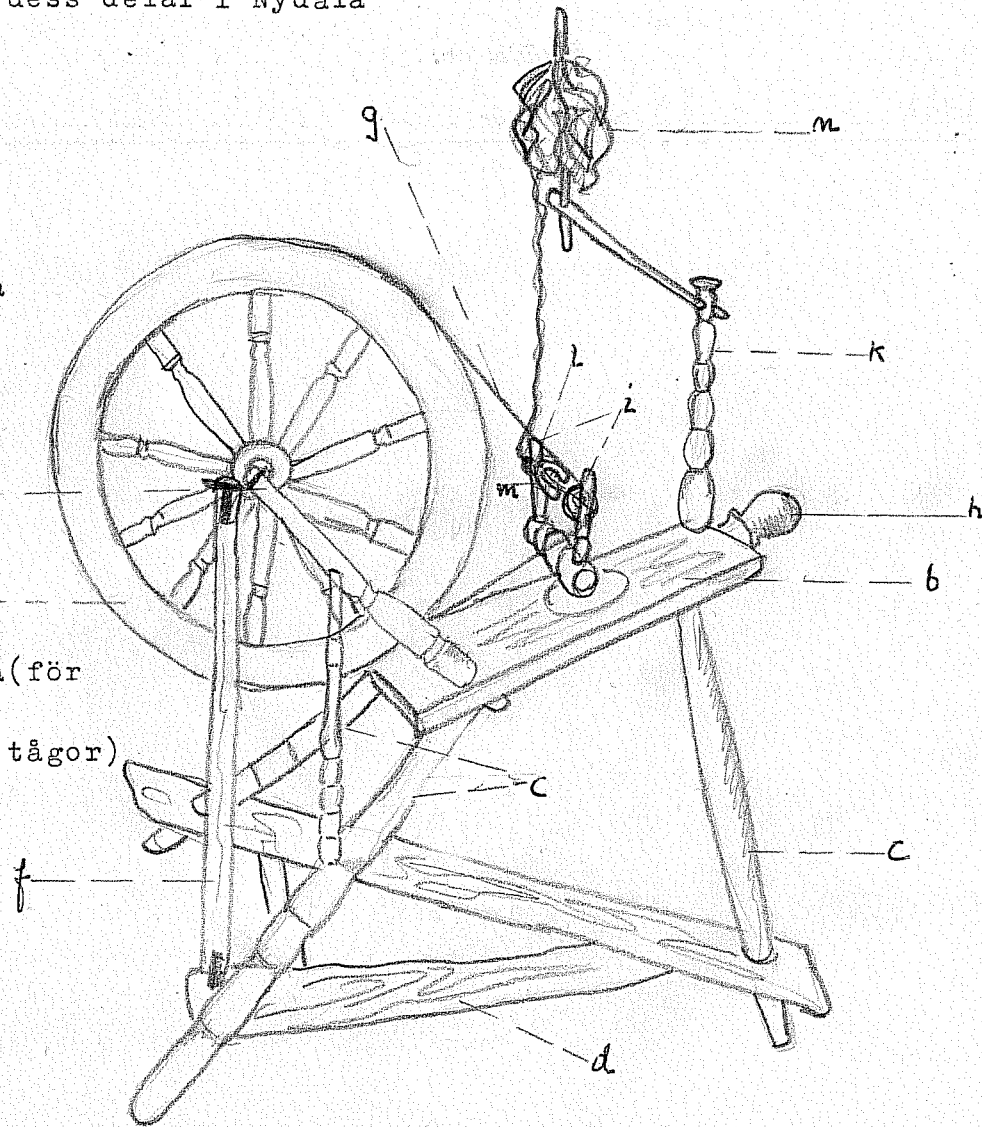
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Tuttaklynn från Nydala,
gjord av grantopp. Längd
på mittpartiet 22 cm.
samt 22 cm.

Spinnrock och dess delar i Nydala

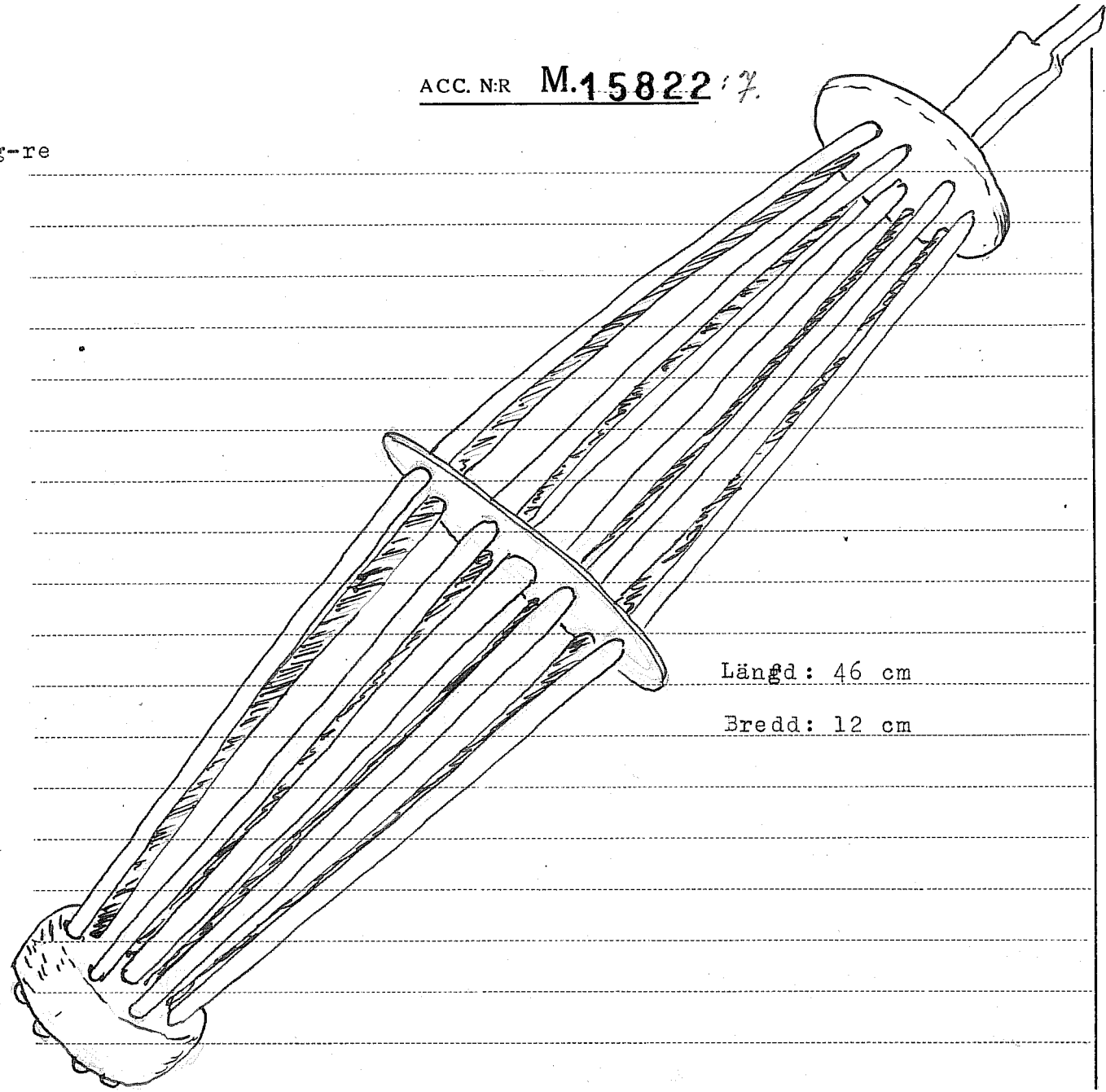
- a. hjul
- b. bröst
- c. ben
- d. trampa
- e. vev
- f. nickesticka
- g. sno
- h. skruv
- i. stötta
- k. upp-
ståndare
- l. pipa
- m. vinge
- n. tuttaklynna (för
blånor)
tågträ (för tågor)

ACC. N:R M.15822 7.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Tåg-re

Längd: 46 cm

Bredd: 12 cm

Ullberedning i Nydala

Ullen måste vara ren. Man kunde antingen tvätta den, sedan fåren blivit klippta eller tvätta fåren före klippningen. På Järpabo föredrog man det senare. Fåret ställdes i ett kar med ljunt vatten och fick sedan torka till nästa dag. Det fick inte gå in i någon kätte utan fick hålla sig ute, så att det kunde hålla sig rent.

Sedan vidtog skrubbnig och kardning. Rullarna av ull man fick efter kardningen kallades ullkämmer. Nu var ullen färdig att spinnas och vävas.

Malttillverkning i Nydala

Säden, korn eller råg (den åenare ansågs sötare), blöttes genom att man lade den i en säck, som sattes i en vattenkälla något dygn. Detta kallades att lägga i stöp. Sedan sattes säcken på en stol vid spisen och vändes på då och då. Nu grodde säden, och när groddarna var ungefär så långa som en tumme, var det lagom. Säden lades nu i ett tråg och tvättades. Det skulle vara hål i botten i tråget, så att vattnet rann undan. Det gick också bra att tvätta säden på ett slaktbord genom att slå vatten över och låta vattnet rinna bort. Sedan torkades säden i en bakugn, och man fick röra om med en raka. Till slut maldes säden i en maltkvarn.

Malttillverkning i Nydala

Säden, korn eller råg, lades i en maltålla, ungefär i storlek 1x2 meter. Den hade träbotten och kanter av trä, ungefär 25 cm höga. I något hörn var det ett hål, så att vattnet kunde rinna bort. Sädeskornen övergöts med vatten och omrördes då och då. Ovanpå lades säckar, för att det skulle bli varmt och kornen på så sätt kunna gro. Detta gjordes i något uthus, brygghus e.d.

När säden grott och groddarna var tumslånga, hällde man säden i ett maltsåll, som ställdes ovanpå maltugnen i bastan. Säden skulle röras om och fick inte brännas.